

Stucs & décors de la fin de l'Antiquité au Moyen Âge. Les visages oubliés»

CARLES MANCHO

RESUM

Un doble esdeveniment celebrat a la ciutat de Poitiers (França) mereix la nostra atenció. D'una banda, l'exposició «Le Stuc. Visage oublié de l'art médiéval» –del 15 de setembre fins al 16 de gener de 2005 al Musée de Sainte-Croix. De l'altra, el col·loqui que hi va tenir lloc entre el 16 i el 19 de setembre de 2004 amb el títol «Stucs & décors, de la fin de l'Antiquité au Moyen Âge. ve-xiie siècle». El motiu d'aquesta doble cita ha estat la presentació dels estucs trobats l'any 1984 a Vouneuil-sous-Biard (prop de Poitiers) avui dia donats al Musée de Sainte-Croix. Després de quatre anys d'intensa recerca per part de Bénédicte Palazzo-Bertholon i Christian Sapin des del Centre d'Estudis Medievals d'Auxerre en col·laboració amb el museu de Poitiers i el Servei Regional d'Arqueologia, era el moment d'exposar les interessants descobertes d'aquest important conjunt format per 2.500 fragments d'estuc. La presència d'una obra del Museu Episcopal de Vic en l'exposició converteix ambdós esdeveniments en un fet important també per al MEV.

Paraules clau: Estucs medievals, art romànic, Besalú, Poitiers.

ABSTRACT

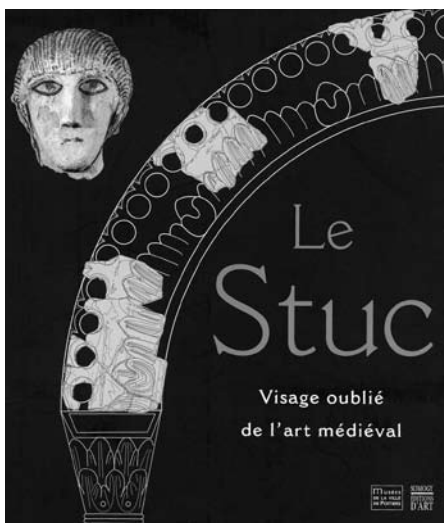
Stucs & décors de la fin de l'Antiquité au Moyen Âge. Les visages oubliés

Two events that took place in the French town of Poitiers deserve our attention. First, the exhibition "Le Stuc. Visage oublié de l'art medieval" that was held in the Musée de Sainte-Croix and lasted from the 15th of September to January 16th 2005; the other, a colloquium occurring at the same venue between the 16th and 19th of September 2004 with the title "Stucs & décors, de la fin de l'Antiquité au Moyen Âge. ve-xiie siècle". The reason that these two events took place was to allow the public to see the stucco work found in Vouneuil-sous-Biard (near Poitiers) in 1984. What was discovered in 1984 has been donated to the Musée de Sainte-Croix. After four years of intense research, carried out by Bénédicte Palazzo-Bertholon and Christian Sapin from the Medieval Studies Centre of Auxerre and in collaboration with Poitiers' museum and the Regional Service of Archaeology, this important and interesting collection consisting of some 2500 stucco fragments was finally put on exhibition. During these two important events a piece that belongs to the Museu Episcopal de Vic was also exhibited making them all that more special to MEV.

Key words: Medieval stucco, Romanesque art, Besalú, Poitiers.

Durant el mes de setembre de 2004 han coincidit a Poitiers dos esdeveniments importants per a l'estudi de l'època medieval. D'una banda, el col·loqui «Stucs & décors de la fin de l'Antiquité au Moyen Âge», de l'altra, l'exposició «Le Stuc. Visage oublié de l'art médiéval». Es tracta de dos actes complementaris lligats a la presentació del conjunt d'estucs més important descobert a França en els darrers anys: els 2.500 fragments de Vouneuil-sous-Biard (prop de Poitiers).

Aquest gran conjunt va ser descobert el 1984 pels arqueòlegs Marie-Reine Sire i Michel Aucher durant les excavacions de la petita capella del priorat de Vouneuil. La gran quantitat d'elements recuperats, la presència de nombroses figures, la conservació dels pigments i l'existència d'inscripcions conflueixen en aquest conjunt. Per aquest motiu, i des de ben aviat, Marie-Thérèse Camus en va ponderar la importància artística en alguns articles.[1] Igualment, dues exposicions se'n feren ressò, exhibint una part de les peces descobertes.[2] Han calgut, però, vint anys perquè aquest conjunt d'estucs hagi, finalment, estat objecte d'un estudi aprofundit. Per bé que una feina d'aquestes característiques implica la col·laboració de nombrosos especialistes, la iniciativa i l'estudi es deuen, principalment, a Bénédicte Palazzo-Bertholon (Centre d'Études Médiévales d'Auxerre, CNRS), i a Christian Sapin, director de l'esmentat centre. Durant quatre anys, Bénédicte Palazzo-Bertholon ha dut a terme una tasca complexa d'anàlisi de materials, de pigments i d'estructures així com de recomposició del conjunt. Els resultats són tan sorprenents com els mateixos estucs.[3] En primer lloc, es constata que, malauradament, només conservem un 20 o 30% del total de l'obra; en segon lloc, es descobreix l'antiguitat real del conjunt així com la presència de dues fases clarament diferents i superposades; i en tercer lloc, es confirma que estem davant d'una complexa i completa decoració composta per elements figuratius, fitomòrfics, zoomòrfics i epigràfics.

Portada del catàleg de l'exposició

Si en un primer moment tota aquesta decoració va ser considerada d'època carolíngia, a partir de l'estudi realitzat no hi ha cap dubte que es tracta d'un conjunt realitzat a finals del segle V o inicis del segle VI. La tècnica emprada per fixar els estucs als murs, mitjançant fragments d'os, així com la composició de l'estuc, fonamentalment de calç, confirmen el seu caràcter tardoantic. La recomposició dels diferents elements figurats que conservem ens permet reconstruir una decoració de figures de sants, togats i amb

Estuc de Santa Maria de Besalú. S. XII, MEV 8543

jats i vestits i s'afegeix una inscripció en un dels sòcols en què es recorden màrtirs com Tiburci, Cecília o Valerià. L'anàlisi d'aquesta inscripció deixa poc marge al dubte i situa aquesta «modernització» de la decoració a mitjan segle VIII. Cal destacar, en aquest sentit, la tasca realitzada per l'epigrafista del Centre d'Études Supérieures de Civilisation Médiévale de Poitiers, Cécile Tréffort, en contextualitzar la inscripció i proporcionar un argument de pes a la datació de la segona fase.

Són molts, encara, els interrogants entorn a aquesta decoració: la identificació i la funció de l'edifici que va acollir-la, la identificació dels personatges, la disposició dels elements animalístics, l'excavació d'altres parts del lloc de Vouneuil-sous-Biard... Amb les dades a la mà, però, havia arribat el moment de mostrar la importància del conjunt de Vouneuil dins el context dels estucs conservats a Europa, així com difondre els resultats i discutir-los amb els especialistes. Aquesta és la justificació de l'exposició i del col·loqui.

L'exposició se celebrà al Musée de Sainte-Croix de Poitiers, institució que custodia el conjunt d'estucs després d'un acord de cessió amb l'Ajuntament de Vouneuil. Inaugurada el 15 de setembre, va romandre oberta fins al 16 de gener de 2005. Cal destacar la tasca realitzada pels conservadors i restauradors del Museu, coordinats amb els investigadors d'Auxerre, per a la museïtzació dels fragments. Pel que fa a l'exposició, una primera part de caràcter eminentment tècnic introduïa el visitant davant la realitat de l'estuc i de les peces de Vouneuil, així com en el context escultòric tardoantic més pròxim. En podem destacar peces que rarament surten del seu lloc, com el faristol en fusta de Santa Rade-gonda o els relleus amb els arcàngels de l'hipogeu de les Dunes (Poitiers). Una segona part introduïa en l'estuc medieval fins al segle XII. Peces més conegudes procedents de Disentis (Suïssa), exposades per primera vegada al públic, Brescia (Itàlia), Germigny-des-Près (França), es trobaven al costat d'altres no tan conegudes, com les procedents

d'Arles del Tec (Catalunya Nord), Besalú o Borgo San Dalmazzo (Itàlia). La principal virtut de l'exposició, al costat de la possibilitat de veure peces excepcionals i sovint poc conegudes, va raure en el fet que evidenciava la importància assolida per la decoració en estuc al llarg de les èpoques tardoantiga i altmedieval. Si durant molts anys ens ha calgut reivindicar la policromia en l'escultura, la presència de pintura en els murs o el fet que aquests murs sempre anaven revestits, ara cal, a més, reivindicar la presència freqüent d'una decoració a mig camí entre l'escultura i la pintura, volumètrica però no estructural, d'una molt fàcil adaptació a les necessitats decoratives de cada moment.

El complement perfecte per a aquesta exposició és el col·loqui que, entre els dies 16 i 19 de setembre i amb el títol «Stucs & décors de la fin de l'Antiquité au Moyen Âge, ve-xiie siècle», va reunir a l'auditori del Musée de Sainte-Croix de Poitiers un centenar d'especialistes per parlar de l'estuc com a element decoratiu. La discussió va tenir un caràcter veritablement internacional amb la presència, al costat dels investigadors francesos, d'investigadors d'Alemanya, Suïssa, Croàcia, Itàlia i Catalunya. Una primera sessió va ser dedicada a presentar el conjunt de Vouneuil i el context historicoarqueològic (Luc Bourgeois), monumental (Brigitte Boissavit-Camus) i escultòric (Anne Flammin) del Poitou –regió a què pertany el conjunt–, així com la importància de l'escultura tardoantiga del sud-oest de França i, especialment, de la regió de Toulouse (Daniel Cazes). Una segona sessió va servir per a presentar el marc general europeu entre l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana. L'anàlisi dels esquemes tardoantics (Gisella Cantino-Wataghin) i de la tradició antiga en relació a Vouneuil (Claudine Allag i Nicole Blanc) van proporcionar el punt de partida per a mostrar un marc general format per conjunts com els de Germigny-des-Près (François Heber-Suffrin), Disentis i Suhr (Walter Studer), Ginebra (Isabelle Plan), Istria (Ivan Matejčić), Gènova (Alessandra Frondoni), Brescia (Maurizio Tagliapietra) o Catalunya (Carles Mancho). La tercera i darrera de les sessions va ser dedicada a l'època romànica. La introducció en el tema, a càrrec de Marie-Thérèse Camus, va donar pas a l'anàlisi dels conjunts conservats a França (Pascale Chevalier; Géraldine Mallet; Christian Sapin), Itàlia (Adriano Peroni; Saverio Lomartire), Catalunya (Xavier Barral) i Alemanya (Matthias Exner; Elisabeth Rüber-Schütte). El col·loqui es va cloure amb una taula rodona que, sota el títol «Le stuc source et/ou art parallèle à la sculpture sur pierre», va reunir Marcello Angheben, Maylis Baylé, Christian Sapin i Éliane Vergnolle.

El nivell de la discussió va ser alt. Destacarem tres aspectes posats de manifest en l'exposició i al llarg del col·loqui. Primerament, el volum d'estucs conservats és important però encara ho és més la qualitat que evidencia aquest volum. En segon lloc, cal reclamar per a aquestes peces una atenció de la qual, fins ara, no han gaudit: la informació que aporten al coneixement artístic és molt rellevant. Considerat durant molt de temps un succedani de l'escultura en pedra, en realitat no és un art de segon ordre, sinó un complement decoratiu concebut d'acord amb la pintura i amb l'escultura. En tercer i darrer lloc, és indispensable l'estudi coordinat a nivell europeu dels conjunts; cal, per

exemple, l'establiment de protocols que ens permetin obtenir anàlisis homologables als diferents països, indispensables per a conèixer-ne l'evolució tècnica, o l'elaboració d'un *corpus*. Una primera passa ha estat feta amb l'exposició i el col·loqui de Poitiers. Respecte a l'exposició ja en tenim el catàleg,[4] sens dubte una eina important per a qui, a partir d'ara, vulgui endinsar-se en l'estudi de la decoració en estuc. Respecte al col·loqui, la publicació de les actes, prevista per al 2005, garantirà la difusió d'unes discussions que han de fer possible un nou horitzó per al futur de l'estudi de la decoració en estuc d'èpoques tardoantiga i altmedieval.[5]

NOTES

[1] M.-T. Camus, «Les stucs de Vouneuil-sous-Biard», *Cahiers de Civilisation Médiévale*, XXXIII (1990), p. 151-152.

M.-T. Camus, «Stucs du prieuré de Saint-Pierre de Vouneuil», a: *De la création à la restauration. Travaux offerts à Marcel Durliat*, Toulouse, 1992, p. 69-83.

M.-T. Camus, «Les stucs peints de Vouneuil-sous-Biard», a: M. Exner (dir.), «Stuck des frühen und hohen Mittelalter. Geschichte, Technologie, Konservierung», *ICOMOS, Cahiers du Comité National Allemand*, XIX, Munic, 1996, p. 56-60.

[2] *Archéologie de la France, 30 ans de découvertes*, Paris, Grand Palais, 27 septembre-31 décembre 1989 i B. Boissavit-Camus & M. Rérolle (dir.), *Romains et barbares entre Loire et Gironde IVe et VIe siècles*, Poitiers, Musées Sainte-Croix, 6 octobre 1989-28 février 1990, Poitiers, 1989.

[3] B. Palazzo-Bertholon, Ch. Sapin i C. Tréffort, «Les décors de stuc de Vouneuil-sous-Biard», a: *Le Stuc. Visage oublié de l'art médiéval (Musée Sainte-Croix de Poitiers, 16 septembre 2004-16 janvier 2005)*, Paris-Poitiers, 2004, p. 65-95.

Ch. Sapin (dir.), *Les Stucs de l'Antiquité tardive du site de Vouneuil-sous-Biard* (en premsa).

[4] *Le Stuc. Visage oublié de l'art médiéval (Musée Sainte-Croix de Poitiers, 16 septembre 2004-16 janvier 2005)*, Paris-Poitiers, 2004.

[5] Els dos principals antecedents són «Stuck des frühen und hohen Mittelalter. Geschichte, Technologie, Konservierung», *ICOMOS, Cahiers du Comité National Allemand*, XIX, Munic, 1996; i «Stucchi e mosaici alto-medievali» *Atti dell'ottavo Congresso di Studi sull'Arte dell'Alto Medioevo* (1959), v. I, Milà, 1962.

Soieries médiévales du Museu Episcopal de Vic

SOPHIE DESROSIERS

RESUM

Sophie Desrosiers, membre de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de Paris i autora del catàleg publicat recentment «Soires et autres textiles de l'Antiquité au xvie siècle. Musée National du Moyen Âge-Thermes de Cluny», va dur a terme el passat any 2004 una estada de treball al Museu Episcopal de Vic amb l'objectiu d'estudiar les col·leccions medievals del Museu. En aquesta crònica s'exposa, a partir dels exemplars medievals del Museu Episcopal, una nova visió dels possibles llocs de producció de la seda al llarg dels segles XI i XII a la Mediterrània Central i Occidental tenint present la gran importància dels intercanvis comercials.

Paraules clau: Sedes medievals, Bizanci, Bagdad, lampàs, samit.

ABSTRACT

Soieries médiévales du Museu Episcopal de Vic

Sophie Desrosiers, affiliate of the School of High Studies in Social Sciences of Paris and author of a recently published catalogue "Soires et autres textiles de l'Antiquité au xvii siècle. Musée National du Moyen Âge-Thermes de Cluny", last year 2004 worked for some time at the Museu Episcopal de Vic with the objective of studying the medieval collections there within. Based on the medieval artefacts that belong to the Museu Episcopal de Vic, her report presents a new vision of possible places where the production of silk may have taken place during the 11th and 12th centuries in Western and Central Mediterranean and takes into account the great importance of commercial exchanges.

Key words: Medieval silks, Bizanty, Bagdad, lampas, samit.